

УДК 323.2:316.4]-048.25

Назаренко Святослав

аспірант,

кафедра політології,

факультет міжнародних відносин, політології та соціології

ОНУ імені І. І. Мечникова,

Французький бул., 24/26, м. Одеса, 65058, Україна

E-mail: amadeus.nsi@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0764-3119>

DOI: <http://dx.doi.org/10.18524/2707-5206.2021.34.230875>

**ІНГІБІТОРИ ПРОТИ ІННОВАТОРІВ: ЕФЕКТ ЗАПІЗНЕННЯ
ТРАНЗИТНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ**

Стаття присвячена розгляду причин «запізнювання» політичного транзиту у пострадянських країнах в цілому та в Україні зокрема. Основною авторською гіпотезою виступає припущення про те, що саме діяльність різномотивованих суб'єктів (інгібіторів та інноваторів) у сполученні з фундаментальними особливостями культурного бекграунду конкретної країни визначають темпи, загальну траєкторію та проміжні результати процесу демократизації. Окрема увага приділяється дискусії навколо питання, чи є транзит єдиною еволюційною траєкторією або може бути інтерпретований як ряд альтернативних напрямків просування до стандартів демократичного врядування. Об'єктом дослідження виступають особливості соціально-політичної трансформації країн пострадянського простору. В свою чергу, предметом дослідження постає унікальне в національних умовах співвідношення соціально-політичної активності інноваторів та інгібіторів, яке безпосередньо впливає на зміст та результати демократичного транзиту. Комплексний характер центральної проблеми дослідження передбачає використання відповідної методології, центральне місце в якій посідають: системний підхід, компаративний та структурно-функціональний методи, інституційний аналіз тощо. Саме такий арсенал методів та дослідницьких процедур допомагає з'ясувати природу негативних результатів соціально-політичної трансформації транзитного процесу в таких країнах пострадянського простору як Україна. Аналіз характерних особливостей соціально-політичної трансформації в Україні свідчить, що еліта мотивована на консервацію політичних неформальних практик і відкладання змін будь-яким шляхом, а імітаційні реформи виступають в ролі легітимізатора еліти в очах західних інвесторів, створюючи її представникам позитивне реноме прогресивних реформаторів. Міграція реформаторів зі стану інноваторів в стан інгібіторів обумовлена їх прагненням стати елітою з метою вилучення за допомогою владних повноважень економічної ренти. Обґрунтовується думка про те, що вихід із порочного кола квазізаміщення еліти пов'язаний із копіткою роботою справжніх прихильників реформ з діагностування уразливих елементів національної траєкторії демократизації і виховання нових поколінь — носіїв інноваційних типів мислення та прихильників цінностей та процедур народовладдя.

Ключові слова: «ефект запізнювання», трансформація, транзит, неформальні інститути, демократизація.

Вступ. Декларуючи готовність і прагнення до демократичних перетворень, політичний істеблшмент усіма формальними і неформальними методами намагається узурпувати і зарезервувати шляхи вилучення політичної ренти, за допомогою владних повноважень отримати доступ до фінансового капіталу. Індукована західними інвесторами і необхідною відповідністю іміджу реформатора в очах електорату, еліта вводить в дію демократичні інститути, як правило, квазіфункціональні та імітаційні, таким чином вихолощуючи призначення і саму суть демократичних перетворень, перманентно інгібуючи трансформаційний процес.

Мета та завдання. Вивчення природи «запізнювання» соціально-політичних трансформацій на шляху до демократизації є метою дослідження. Для цього необхідно проаналізувати дії основних акторів суспільних відносин на предмет готовності і прагнення до демократичних перетворень, виявити причини дрейфу реформаторів до умовного табору інгібіторів транзитного процесу.

Методи дослідження. Методологічним фундаментом дослідження стало комбінування загальнонаукових та спеціальних методів. Як загальнонауковий метод був використаний системний підхід, який дозволив найбільш повно розкрити вплив провідних акторів соціальної дійсності на динаміку та вектори демократичного транзиту. Оцінити ступінь ефективності і готовності до реформування системи конкретними акторами, мотивацію і готовність виходу їх за межі декларованої страти вдалося, використавши метод порівняльного і структурно-функціонального аналізу.

Класичний інституційний метод дозволив проаналізувати функціонування новостворених в рамках транзиту державних інститутів, якість і рівень їх відповідності демократичним критеріям. А соціокультурний метод — показати переважну роль неформальних інститутів: усталених норм поведінки і моралі, звичаїв і стереотипів у генерації політичної традиції в країнах, що загальмували в процесі демократичного транзиту.

Застосування міждисциплінарного підходу надало можливість створити найбільш детальну інтерпретацію багаторівневих і неоднозначних процесів, що відбуваються в сучасному суспільстві (історичний, соціологічний методи). Такий підхід дозволив вийти за рамки наукового знання окремої дисципліни і надав можливість на стику їх взаємопроникнення розробити гіпотезу нашого дослідження.

Актуальність і ступінь розробленості. У науковому політологічному дискурсі питання про те, якого роду фактори впливають на успішність національних варіантів демократичного транзиту, сприяють найбільш стійкому і динамічному процесу модернізації, набуває особливої актуальності і нових концептів.

На початку багаторічного періоду наукових дебатів про перевагу вибору тієї чи іншої траєкторії транзиту від автократії до демократії пріоритет віддавався структурному підходу, основними параметрами якого були об'єктивні умови процесу демократизації: загальний рівень соціально-економічного розвитку, виражений високим рівнем ВВП на душу населення (Lipset, Seong, & Torres, 1993, p. 155–175; Пшеворський, 1999, с. 300);

однорідна національна та релігійна ідентичність; відсутність внутрішніх конфесійних, етнічних і соціальних конфліктів (Тилли, 2007, с. 152); кліматичні характеристики і навіть показник IQ нації.

У період «третьої хвилі демократизації» центр політологічного дискурсу схиляється все частіше в бік альтернативного — процедурного або актор-орієнтованого підходу. Останній передбачає в умовах відсутності об'єктивних передумов для демократії конструювання основних параметрів народовладдя шляхом цілеспрямованого інжинірингу з боку ключових політичних гравців, які діють в інтересах держави і суспільства (Линц, Степан, 1997).

Транзитологічний дискурс останніх років характеризується змінами в концептуалізації самого поняття демократія. Автоматичне «лінійне» насадження демократичних інституцій без урахування специфіки національного ґрунту і превалювання неформальних інститутів в суспільних відносинах породило плеяди політичних трансформацій різних напрямків: «неліберальні демократії», «гібридні режими», «демократії з вадами», «електоральний авторитаризм» тощо, вся сукупність яких на практиці виявлялася лише модифікованими версіями автократичного режиму (Макаренко, Мельвиль, 2013, с. 431). Саме усвідомлення поліваріантності шляхів демократичного транзиту при одночасній обмеженості згаданих варіантів надало змогу вченим розділити всі держави на типологічно схожі варіанти розвитку — умовні кластери державної спроможності із застосуванням наукометричних методів (Ахременко, Горельський, & Мельвиль, 2019, с. 49). Маючи намір не перекреслювати саме прагнення і потенціал держави до демократичних змін, нове тлумачення дозволило уникнути розкритикованого терміна «нестійкі держави» (*fragile states*) або надалі «нестійкого стану» (*states of fragility*), який застосовувався стосовно до держав, «запізнілих» на шляху демократичних реформ (Бартенев, 2017, с. 31).

Пояснюючи негативний результат різними причинами — «запізнюванням» на шляху демократичного реформування, синусоїдальним вектором трансформацій, реверсною інтенсивністю (згаданими відкатами), дослідницька думка з кінця 1990-х років все частіше визнає обмеженість класичних «ранньотранзитологічних» підходів, їх невідповідність тому, що відбувається в світі реальних процесів і, в підсумку, можливість плюралізму демократичних форм як таких (Карозерс, 2003, с. 61).

Поняття транзиту не варто ототожнювати зі звичним трактуванням демократизації. Транзитологи нового часу стверджують, що початок транзитних змін не передбачає априорі єдиної еволюційної траєкторії процесу, а в дійсності являє собою конфігурацію альтернативних напрямків, як правило — звивистих і з перешкодами (Карл, Шмиттер, 2004, с. 14). Така своєрідна амністія національних культурних особливостей як факторів демократичних перетворень дозволяє не виключати остаточно із наукового дискурсу країни з невдалим демократичним досвідом, не заперечувати їх потенційні можливості побудувати повноцінне народовладдя, нехай і використовуючи для цього самобутні шляхи і варіанти розвитку. Подібні дослідження передрікають успіх «третьої хвилі демократизації» не у формі

ліберальної демократії, а у форматі різноманітних «недосконалих» її варіантів (Меркель, Круассан, 2002, с. 20).

Необхідно відзначити також, що останнім часом більшістю дослідників реєструється падіння рейтингу демократії як форми політичного устрою, що дозволяє вирішити наявні в країні економічні та соціальні проблеми. Так, провідний американський дослідницький центр Pew Research Center фіксує незадовільне ставлення до існуючого рівня «національної» демократії у 51 % опитаних з 27 країн світу. Зокрема 35 % респондентів вважають недостатнім рівень відстоювання їх інтересів обраними політиками. Така незадоволеність спостерігається на тлі рекордного (в 3 рази за останні 40 років) зростання числа країн, які обрали шлях демократичних перетворень (DeSilver, 2019). Ця парадоксальна ситуація може бути пояснена «термостатичним ефектом», відкритим К. Клаасеном з Університету Глазго на підставі досліджень у 135 країнах світу. Відповідно до нього, підтримка демократії в суспільній свідомості демонструє, що з плином часу нарощування і зміцнення демократичних інституцій викликає розчарування, а при занепаді демократії й авторитаризмі демократичні реформи, навпаки, повертають собі в масовій свідомості статус панацеї від існуючих проблем (Claassen, 2020).

Варто зазначити також і те, що в країнах демократичного транзиту із «неєвропейським бекграундом» вкорінене дещо спрощене сприйняття демократії як влади більшості. Таке суспільство природно демонструє відторгнення від посилення ліберального змісту в урядових діях, зокрема щодо концентрації зусиль і фінансів на захисті прав різноманітних меншин.

Має місце і споконвічний парадокс — стабільно працюючі демократичні інститути дозволяють шляхом вільного волевиявлення під час прозорих виборів прийти до влади авторитарним лідерам, які експлуатують в своїй риторичі вади народовладдя як суспільно-політичного явища. Провівши історичні паралелі з найвідомішим прикладом подібного прояву — обранням А. Гітлера рейхсканцлером Німеччини в 1933 р. в повній відповідності зі статтями Конституції — і проаналізувавши характер краху демократичних режимів в сучасних умовах в період з 1978 по 2018 рр., дослідник М. Сволік з Єльського університету зазначає, що у 88 з них «згортання народовладдя» сталося демократичним шляхом, і тільки в 46 — з причини військових переворотів або громадянських війн. Резюмуючи отримані факти, вчений підкреслює, що функціонування демократичних інститутів в транзитних країнах не тільки не стало «запобіжником» проти легального обрання авторитарного лідера, але й набуло характеру своєрідного тренду. Мається на увазі багаторазове обрання В. Путіна, У. Чавеса, Р. Ердогана та ін. (Svolik, 2019).

Результати згаданих досліджень логічно ні в чому не суперечать ефекту «J-кривої» (J-curve effect) Дж. Девіса (Шульц, 2014, с. 38), який демонструє погіршення соціально-економічного становища на початкових етапах транзитних змін, що індукує закономірну незадоволеність збіднілих в результаті поспішних реформ соціальних груп і, як результат — їх розчарування і політичну нестабільність. Спрацьовує також ефект «відносної

депривації» — розрив між невинуватими сподіваннями на зміни в житті громадян і погіршенням їх реального стану.

Таким чином, ледве не головна проблема початкового етапу демократичного транзиту — це готовність і потенціал соціальних груп, які здобули владу в результаті зміни авторитарного режиму, подолати нижню точку «J-кривої» Девіса (або «долину транзиту» А. Пшеворського чи «долину сліз» Ф. Шміттера) без відкатів до авторитаризму та згодом піднятися до піку реформування, яке, в свою чергу, генерує обіцяне покращення соціально-економічного стану всіх суспільних верств.

В даний період найбільш важливим стає характер взаємодії владних акторів у політичній системі, яка формується. Специфіка зміни авторитарного ладу, характер відносин з опозицією, підходи до використання насильства як інструменту досягнення особистих і колективних цілей, можливість зміни еліт, допустимий рівень політичної конкуренції, в тому числі в результаті вільних виборів, набувають визначального значення для динамічності і стійкості зростання демократичних перетворень.

Необхідно зазначити, що в посткомуністичних країнах більшість функцій, котрі є прерогативою акторів-переможців в результаті відходу від авторитарії і забезпечують вихід із загрозливих нижніх показників «J-кривої» Девіса, залишаються лише в теорії. Цілий пласт досліджень з цієї проблематики свідчить про те, що основною перешкодою на шляху процесу демократизації стають зовсім не погіршення соціально-економічного становища та невдоволення тих, хто не потрапив до кола можновладців, а відсутність мотивації в еліти-переможців до демократичних трансформацій.

У посткомуністичних країнах, де не існувало практики ринкових відносин до початку демократизації, еліта, яка перемогла, аналогічно «царю гори» (Мельвиль, 2013, с. 165) (з усіма перевагами такої дислокації), отримала в повне розпорядження економічний капітал — власність на засоби виробництва і фінанси, які їй дозволили привласнити і політичний капітал (Мельвиль, 2013, с. 166). Гарантоване отримання економічної і владної ренти, яке зберігається всією силою адмінресурсу, не сприяє зародженню в еліти зацікавленості у формуванні нових, демократичних практик та інститутів, а зміцнює статус-кво і стимулює генерацію елітою квазі-реформ або їх мімікрію. Це, в свою чергу, провокує функціональне вихолощення тих інститутів, які покликані забезпечити динаміку та невідворотність транзитних реформ, та створює сумнозвісну «інституційну пастку» (Гельман, 2015, с. 23). Такі «ерзац-інститути» необхідні еліті для перекладання з себе відповідальності за реалізовану провальну політику та для творення власного позитивного реноме перед закордонними «спонсорами транзиту».

Характерним прикладом вихолощення антикорупційних інституцій може служити скасування Конституційним судом України за поданням 47 народних депутатів України статті 366–1 Кримінального кодексу, яка передбачає відповідальність за недостовірне декларування майна і доходів для чиновників і депутатів, а також — визнання неконституційними деяких повноважень Національного агентства з питань запобігання корупції

та кримінального покарання за незаконне збагачення. Це рішення, прийняте судом вищої інстанції, за свідченням представника Верховної Ради України в Конституційному суді з «кричущими процесуальними порушеннями», по суті згорнуло антикорупційну реформу в Україні, поставивши під сумнів інститут електронного декларування, а також дієвість створених після Євромайдану антикорупційних органів — НАЗК, НАБУ, ДБР, НАУ з питань виявлення, розшуку та управління активами, отриманими від корупційних та інших злочинів (Хилюк, 2020). Наслідком рішення КСУ стало закриття НАЗК реєстру електронних декларацій. Політична і судова гілки влади в Україні не тільки легітимізували наміри політиків і чиновників приховати від суспільства незаконно придбане майно, а й захистили інтереси окремих суддів КСУ, чие недостовірне декларування також розслідувалося в рамках тепер закритих кримінальних проваджень (Рішення КСУ, 2020).

Аналізуючи діяльність державних інститутів, подібних українським, основоположник теорії раціонального вибору М. Олсон, дав свою оцінку якості еліт в країнах, гальмуючих на шляху демократичного транзиту, яку з успіхом можна застосувати для еліт посткомуністичних країн. Називаючи владних суб'єктів умовно «бандитами» (і еліти в державі, і рекетири на ринку проводять політику вилучення коштів у пересічних громадян), вчений диференціює два види — «мандрівників» і «стаціонарних», розділяючи за принципом двох різних підходів до управління. «Стаціонарні бандити» правлять з довгостроковим горизонтом планування і змушені залишати мешканцям своєї «вотчини» кошти для здійснення господарської активності, можливість отримувати дохід і сплачувати з нього податки. Для здійснення такої політики еліті доводиться створювати державні інститути, які забезпечують і сталість контролю, і можливість планування та, врешті-решт, набувають параметрів демократичності.

В свою чергу, «бандити-мандрівники» правлять з точки зору короткострокової перспективи — у підневільних мешканців своєї «вотчини» забирають все з метою отримати максимальну вигоду тут і зараз, не залишивши нічого на розвиток (Олсон, 2010, с. 170). Для такого стилю управління характерні імітаційні інститути: квазі-вільні вибори; влада партії більшості у зв'язці з системною опозицією на службі режиму; державний апарат, що забезпечує приведення політичної та економічної складових влади у відповідність з інтересами еліти тощо.

З точки зору автора статті, принципову різницю у поведінкових стратегіях владних суб'єктів в межах політичного транзиту можна передати за допомогою алюзії на вплив деяких хімічних речовин на організм людини. Перші з них — інгібітори — мають властивість пригнічувати або гальмувати дію певних процесів та/або органів людини (Пастухов, 2015). У суспільно-політичних реаліях країн «проблемного транзиту» в ролі інгібіторів виступають еліти, поведінкові стратегії яких спрямовані на імітацію перетворень при збереженні сутнісного статус-кво в системоутворюючих сферах та галузях існування суспільства. Неодмінними складовими риторики таких еліт виступають: посилення на особливості національної культури,

збереження її духовних «скреп», звинувачення «попередників», викривання «змови» внутрішніх та зовнішніх ворогів тощо. Неупереджений аналіз дає можливість виявити такі стратегії еліт у значній кількості посткомуністичних країн Східної Європи.

З огляду на наведене вище виникає закономірне питання щодо того, які ж сили в ситуації, що склалася в транзитних країнах, потенційно можуть виконати історичну місію «інноваторів», що каталізують динаміку модернізаційного процесу?

Еліта. В описі С. Хантінгтоном «третьої хвилі демократизації» стверджується, що у всіх трьох моделях взаємин політичних акторів в її розгортанні — «трансформації», «перестановці» і «заміні» — основна роль ініціатора зміни авторитарного режиму на демократичний з невеликими варіаціями належить владній еліті. В результаті добровільного вибору реформаторського «крила» владної еліти та/або під тиском опозиції, яка посилюється, відбувається крах жорсткого авторитарного режиму. Сам С. Хантінгтон згадує, що, наприклад, відповідно до моделі «заміни», реформатори в опозиції слабкі або відсутні, а в еліті — суцільно консерватори, які не бажають змінювати своє привілейоване становище. В такому випадку процес затягується до того моменту, коли консерватори раптом стануть слабшати, а реформатори активізуються і зможуть взяти владу (Хантінгтон, 2003, с. 270). Порівнюючи зазначені в теорії умови тригера демократичних перетворень з інгібіторською суттю української еліти, можна зрозуміти причини тимчасового «запізнювання» і синусоїдальної (відкати, прориви) траєкторії транзиту в нашій країні.

В реаліях «кумівського» капіталізму українська еліта являє собою кастову, закриту спільноту. Знову вдаючись до біологізаторської алюзії, можна стверджувати, що «політичний обмін речовин» в цьому організмі відбувається тільки по лінії споріднення або клієнтелізму. Український політикоутворюючий клас приречений бути перманентним інгібітором будь-яких демократичних перетворень, оскільки діяльність і «консерваторів», і «реформаторів» в його складі спрямована на набуття владного статусу та вмотивована отриманням політичної й економічної ренти з суспільних ресурсів.

Як репрезентативну ілюстрацію існуючого положення можна використувати біографічні дані більшості українських елітаріїв, що фігурують в розколах, злиттях, відокремленнях у процесі партійного будівництва або просто в міжфракційних ротаціях з міноритарних партій до «партії більшості» (Лещенко, 2016). Яку б дефініцію не застосовувати до цих процесів — «квазізаміщення в середовищі політикоутворюючого класу» або «політичний метаболізм по-українськи», вони є систематичними та такими, що спираються на неформальні інститути та практики (тиск на депутатів, політична корупція, непропорційний лобізм тощо) (Скороход, 2019).

Реформатори. Описуючи особливості неформальних практик, до яких перманентно вдається українська еліта заради збереження своїх політичних і економічних можливостей, Ю. Мацієвський висуває гіпотезу про те, що «глибоке оновлення» еліти, якого не сталося ні в 1991 році, ні в резуль-

таті двох майданів, може наступити тільки в разі оновлення парламенту більш ніж наполовину реформаторами, які прийшли до влади. Саме таке співвідношення акторів на політичній сцені України дозволить їй вийти із затяжної і стійкої інституційної пастки (Маціевский, 2018). На сьогодні доводиться констатувати, що прогнозоване Ю. Мацієвським оновлення відбулося в достатньо несподіваний спосіб. На рейтингу президента В. Зеленського, офіційним гаслом якого було реформування системи влади, до публічної політики прийшли сотні не відомих широкій громадськості осіб, професійні навички, походження статків та кар'єрний шлях яких викликають закономірні сумніви у всіх компетентних спостерігачів ротації еліт при владі. Не менш сумнівним є й той інструментарій, використання якого пропонується до лікування хвороб вітчизняної політичної системи. Так, наприклад, для того щоб викоринити корупцію в середовищі депутатів, пропонувалося впровадження електронного стеження за народними представниками і бонусів за невідкупність до і без того немаленької (за українськими реаліями) зарплати парламентарія з держбюджету (Рассохин, 2019)

Діяльність українських «інноваторів» демонструє повне нехтування та навіть підозру до тих офіційних інститутів експертного супроводу, розробки та впровадження управлінських рішень, які вже створені в країні. Не даремно основний комплекс законопроектів реформ нової адміністрації був розроблений незалежним експертно-аналітичним центром — Офісом Ефективного Регулювання (BRDO — Better Regulation Delivery Office). Заснований экс-міністром економіки і торгівлі А. Абронавичусом за фінансової підтримки міжнародних донорів у 2015 році, BRDO декларував своєю місією створення в Україні ефективно діючих державних інститутів. Глава Офісу, 35-річний О. Гончарук, юрист і інвест-брокер в минулому, став наймолодшим прем'єр-міністром в історії незалежної України, а кістяк BRDO увійшов до складу Кабміну і парламенту країни (Рассохин, 2019). Але, як виявилось, культурний бекграунд все ж дався взнаки, коли частина депутатів від монобільшості відмовилися підтримувати проекти BRDO, складені без погоджень один з одним нормування, і мали у собі масив нововведень, не узгоджених з парламентарями. Зневага до процедур парламентаризму, інформаційні «зливи» щодо особливостей взаємовідносин у команді «інноваторів», переважання форм віртуального спілкування із громадянами в цілому та окремими соціальними групами зокрема — спричинили відставку уряду технократів (Чорна мітка, 2019; Зеленський розповів, 2020). Маємо свідчення проведення згаданих вище «квазіреформ» на зразок спрощення ліцензування і дозволів для бізнесу, запуску ринків приватного космосу, органічної продукції, мобільних платежів та фітосанітарної експертизи (Звіт про діяльність BRDO, 2019).

Є відверті ознаки того, що група «інноваторів» починає піддаватися дії «залізного закону олігархізації». Так, наприклад, всі реформатори після звільнення обов'язково працевлаштовуються, причому з підвищенням. Так, згаданий вже А. Абронавичус після звільнення з поста в каденцію П. Порошенка при президенті В. Зеленському був призначений спочатку радником, потім до наглядової ради «Укроборонпрому», а потім і главою

цієї держкорпорації. За рік роботи литовського реформатора борги по заробітній платі в «Укроборонпромі» зросли з 434 до 480 млн грн, було оптимізовано (звільнено) 5 тис. кваліфікованих кадрів, вдвічі (з 43 до 90) збільшилася кількість збиткових підприємств, борги підприємства зросли на 700 млн грн (Петрів, 2020).

Всі наведені приклади можуть служити доказом того, як сили, що ідентифікують себе як реформістські, інноваційні по своїй суті, в умовах транзитного «запізнювання» настільки слабкі і корумповані, що борються за реформи в суспільних відносинах лише до набуття владного статусу, після чого набувають якості консерваторів, а в гіршому випадку — інгібіторів.

Народ. Осмислюючи класичну тріаду М. Олсона — «мандрівний бандит», «стаціонарний бандит» і народ, деякі дослідники запитують, чому держава апріорі розглядається в якості грабіжника, нехай навіть толерантного до своїх васалів, і чому народ повинен обирати між постійним грабунком, по суті — рекетом з боку держави — та бандитськими набігами, а не державою без грабіжницьких функцій, що і передбачається демократією? (Золотарєв, 2016). З точки зору автора статті, тут проявляється подвійна функція інгібіторів. У народних мас є запит на проведення реформ, «ферменти» невдоволення й очікування змін, що дозволили здійснити відхід від авторитаризму, зберігаються і в перехідних умовах. Не маючи можливості придушити ці настрої силовими методами, еліта «знешкоджує» народ за допомогою маніпуляцій (Пастухов, 2015).

В якості підтвердження демократизації народу пропонується симулякр демократичних змін, наприклад, видимість прозорих виборів. В Україні вводиться довгоочікувана пропорційна виборча система, начебто позбавлена вад політичної корупції та транспарентна. Виборець делегує свої представницькі повноваження конкретному кандидату в відкритих партійних списках, але в реальності цей кандидат може не піднятися у внутрішньопартійному рейтингу через відсутність власного матеріального ресурсу і корупції в партії до прохідних номерів в списку. Таким чином, зберігається ілюзія вільного і багатого вибору в електоральному процесі, люди відчують себе творцями історії, інноваторами, здатними вплинути на її хід, в той же час консервуючи траєкторію транзитних змін все в тому ж звивистому руслі.

До того ж, активність виборців на виборах, які тільки декларуються вільними і змагальними, наприклад — зі свідомо передбачуваними результатами в силу використання адміністративного ресурсу, може розглядатися як індикатор залученості населення в політичний процес. Особливо цей показник характерний для транзитних суспільств, що переживають процеси демократизації та модернізації. У таких країнах, на перший погляд, цей показник має прогресивний характер з точки зору ознайомлення населення з новими рольовими функціями виборців, здатності адекватно оцінити політиків, їхні політичні можливості і змістовність політичних обцянок.

У реальності участь населення в подібних виборах все ж призводить до негативних результатів внаслідок того, що майже завжди мають місце

маніпуляції їх свідомістю й інші когнітивні впливи будь-якої політичної групи, функціонування якого-небудь інституту або організації. У цьому випадку механізм залучення населення може представляти із себе автономну або мобілізовану участь. Автономним можна вважати той рідкісний випадок, коли народ діє, приймаючи рішення самостійно. Мобілізована участь — участь під тиском або впливом інших акторів політики, в результаті призводить до спотворення електоральних переваг народу.

У зв'язку з тим, що в реальності дві подібні форми участі, як правило, ніколи не зустрічаються в чистому вигляді, кордон між мобілізованою і автономною участю складно маркувати, найбільш поширеним є змішаний тип залученості населення в політичний процес. Розгляд такої типології допоможе виділити переважання того чи іншого типу залученості населення в електоральний процес в розглянутих країнах, а головне — дозволяє зробити висновок про те, наскільки здатні суб'єкти політики країн посткомуністичного простору до раціоналізації політичної реальності і формування незалежної політичної позиції.

Однак і в цій типології передбачаються різночитання. Наприклад, переважання автономної участі політичного актора найчастіше свідчить про те, що суб'єкт погано піддається зовнішньому впливу не в силу сформованої самостійності, а в силу того, що він не надає значущості політиці і не вважає за необхідне участь в політичному житті суспільства.

Розчарування та недовіра даються взнаки у наявній залежності між економічним розвитком і електоральною поведінкою в посткомуністичних країнах. Слід визнати, електоральна поведінка в країнах демократичного транзиту не є ретроспективною — виборці голосують тільки за ті сили і партійні проекти, які, з їх точки зору, зможуть принести їм вигоду в майбутньому.

З цього погляду, для розгляду причин електоральних уподобань виборців досліджуваних країн також цікавий інституційний підхід. В рамках цього підходу рівень владних повноважень обираемого інституту, зокрема парламенту і президента, істотно позначається на виборі виборців. Сформований перекис у розподілі владних повноважень між виконавчою і законодавчою гілками влади породжує різний підхід у голосуванні. Під час виборів політичного інституту, чиї повноваження ослаблені і урізані, базової мотивацією стає інструментальна (вибори до парламенту, що є слабким політичним інститутом, віддають перевагу протестним силам, як наслідок за невдалий курс проведених урядом реформ), тоді як на виборах більш політично сильного інституту (президента) переважають ідеологічні уподобання, які мало корелюють з поточним економічним становищем в країні і суспільстві.

Відповідно до іншої точки зору, яка, на мій погляд, більш коректно відображає дійсність, ситуація, пов'язана з особливостями поділу влади, обумовлена специфікою соціокультурних традицій країн, які тривалий час перебували в рамках авторитарного режиму. Декларовані воля і прагнення до демократичних перетворень не стають електоральним орієнтиром для виборців на користь голосування за проекти з демократичною повісткою, а на ментальному рівні відзначені пошуками «міцної руки», що відпові-

дають традиції підпорядкування і перекладання відповідальності за прийняття власних і вироблення конвенціональних колективних рішень (туга за «добрим царем»).

Висновки. Характер соціально-політичної трансформації в Україні має своєю особливістю те, що будь-яка влада, яким би сильним не був її відкат до авторитаризму, декларує прагнення до демократичних перетворень. Концентруючи в своїх руках владні повноваження, витягуючи політичну і економічну ренту, владна еліта таких пострадянських країн, як Україна, мотивована на збереження політичних неформальних практик і відкладання змін будь-яким шляхом. А імітуючи реформи, інститути дозволяють створити позитивне реноме еліті, легітимізувати її як прогресивну і реформаторську в очах західних інвесторів.

Негативні результати соціально-політичної трансформації називаються «запізнюванням» на шляху демократичних перетворень. Слід зазначити, що поняття транзиту не варто ототожнювати зі звичною трактовкою демократизації. Початок транзитних змін не передбачає єдиної еволюційної траєкторії процесу, а в дійсності представляє собою конфігурацію альтернативних напрямків, як правило — звивистих і з перешкодами.

Тому, досліджуючи можливі варіанти відповіді на наріжне питання — хто здатний стати реальним інноватором і спонукати перманентного інгібітора (в особі еліти) саме до демократичних перетворень, автор статті прийшов до висновку про низька ймовірність їх появи в реформаторському середовищі через прагнення останніх стати елітою і, як наслідок, інгібіторами. Зміну інноваторів на інгібіторів при набутті владних повноважень можна вважати соціокультурною особливістю українського істеблішменту.

Разом з тим, достатньо високою є ймовірність появи справжніх інноваторів в результаті зміни поколінь і появи нових, національно-патріотично орієнтованих суб'єктів політичних відносин, вихованих у дусі демократичної політичної культури і потенційно здатних до прийняття стратегічних і тактичних рішень в інтересах держави і суспільства (політичної інженерії). Це твердження може стати предметом окремої розробки у подальшому.

Список використаної літератури

- Ахременко А. С., Горельский И. Е., Мельвиль А. Ю. Как и зачем измеряют и сравнивают государственную состоятельность разных стран мира? Опыт эмпирического исследования. *Полис. Политические исследования*. 2019. № 3. С. 49–68. URL: <https://doi.org/10.17976/jpps/2019.03.04> (дата звернення: 21.12.2020).
- Бартенев В. И. От «несостоявшихся государств» к «неустойчивым состояниям»: логика понятийной эквилибристики. *Полис. Политические исследования*. 2017. № 2. С. 26–41. URL: <https://doi.org/10.17976/jpps/2017.02.03> (дата звернення: 21.12.2020).
- Гельман В. Модернизация, институты и «порочный круг» постсоветского неопатримониализма. СПб.: Издательство Европейского университета в Санкт-Петербурге, 2015. 44 с.
- Зеленський розповів про «ігри» Гончарука і його «піонер-табір» у Кабміні. *Українська правда*. 11.05.2020. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2020/06/11/7255267/> (дата звернення: 21.12.2020).
- Звіт про діяльність BRDO — 2019. 20.12.2019. URL: <https://www.slideshare.net/BRDO/brdo-2019-208214540> (дата звернення: 21.12.2020).

- Золотарев В. Стационарный бандит, кочевой бандит и ложная альтернатива. *Контракты*. 25.03.2016. URL: <http://kontrakty.ua/article/93728> (дата звернення: 21.12.2020).
- Карл Т. Л., Шмиттер Ф. Демократизация: концепты, постулаты, гипотезы. (Размышления по поводу применимости транзитологической парадигмы при изучении посткоммунистических трансформаций). *Полис. Политические исследования*. 2004. № 4. С. 6–27. DOI:10.17976/jpps/2004.04.02 (дата звернення: 21.12.2020).
- Карозерс Т. Конец парадигмы транзита. *Политическая наука*. 2003. № 2. С. 61–62. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/konets-paradigmy-tranzita> (дата звернення: 21.12.2020).
- Лещенко С. Новый день — новые днище! Facebook. 31.04.2016. URL: <https://www.facebook.com/leshchenko.ukraine/posts/1027881663949168> (дата звернення: 21.12.2020).
- Линц Х., Степан А. «Государственность», национализм и демократизация. *Полис. Политические исследования*. 1997. № 5. С. 9–30. URL: <http://www.civisbook.ru/files/File/1997-5-2-Linz,Stepan.pdf> (дата звернення: 21.12.2020).
- Макаренко Б. И., Мельвиль А. Ю. Как и почему «зависают» демократические транзиты? Посткоммунистические уроки. *Демократия в российском зеркале* / под ред. А. М. Миграяна, А. Пшеворского. М.: МГИМО-Университет, 2013. Гл. 14. С. 429–477.
- Мельвиль А. Ю. Зачем «царю горы» хорошие институты. *Политическая наука*. 2013. С. 151–169. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/zachem-tsaryu-gory-horoshie-instituty/viewer> (дата звернення: 21.12.2020).
- Меркель В., Круассан А. Формальные и неформальные институты в дефектных демократиях. *Полис. Политические исследования*. 2002. № 1. С. 6–17. URL: <https://doi.org/10.17976/jpps/2002.01.02> (дата звернення: 21.12.2020).
- Мацневский Ю. В. В ловушке гибридности: политический режим в Украине после революции 2014 года. *Полис. Политические исследования*. 2018. № 1. С. 96–115. URL: <https://doi.org/10.17976/jpps/2018.01.07> (дата звернення: 21.12.2020).
- Скорород А. Не «титаник», але тоне: хто зі «слуг» наступним покине моноблок. *5 канал. «Час: online»*. 27.11.2019. URL: <https://www.5.ua/polityka/ne-tytanik-ale-tone-khto-zisluh-nastupnym-pokyne-monoblok-anna-skorokhod-u-chas-online-203444.html> (дата звернення: 21.12.2020).
- Олсон М. Диктатура, демократия и развитие. *Экономическая политика: журнал*. 2010. № 1. С. 167–184. URL: http://ecpolicy.ru/pdf/EP_1-2010.pdf (дата звернення: 21.12.2020).
- Пастухов В. Ловушка неототалитаризма. *Полит.ру*. 21.04.2015. URL: <https://polit.ru/article/2015/03/21/trap/> (дата звернення: 21.12.2020).
- Петрів О. Рік роботи Абрамовичуса в Укроборонпромі: падіння виробництва, нові борги і масові звільнення. *УНІАН*. 10.09.2020. URL: <https://www.unn.com.ua/uk/news/1890750-rik-roboti-abromavichusa-v-ukroboronpromi-padinnya-virobnitstva-novi-borgi-i-masovizvilnennya> (дата звернення: 21.12.2020).
- Пшеворский А. Демократия и рынок. Политические и экономические реформы в Восточной Европе и Латинской Америке. М.: РОССПЭН, 1999. 320 с.
- Рассохин А. Власть в Украине отдали в руки молодых. Кто возглавил парламент и вошел в новое правительство страны. *Коммерсантъ FM*. 30.08.2019. URL: <https://www.kommersant.ru/doc/4075352> (дата звернення: 21.12.2020).
- Рішення КСУ щодо електронного декларування руйнує антикорупційну реформу — заява НАБУ. 28.10.2020. URL: <https://nabu.gov.ua/novyny/rishennya-ksu-shchodo-elektronnogo-deklaruvannya-ruynuye-antikorupciynu-reformu-zayava-nabu> (дата звернення: 21.12.2020).
- Тилли Ч. Демократия. М.: Институт общ. проектирования, 2007. 264 с.
- Хантингтон С. Третья волна. Демократизация в конце XX века: пер. с англ. М.: Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2003. 368 с.
- Хилюк Д. КСУ скасував кримінальну відповідальність за недостовірне декларування. *УНІАН*. 27.10.20. URL: <https://www.unian.ua/society/sud-skasuvav-kriminalnu-vidpovidalnist-za-nedostovirne-e-deklaruvannya-novini-ukrajini-11197295.html> (дата звернення: 21.12.2020).
- «Чорна мітка» від Коломойського: Коли Гончарук піде слідом за Данилюком. *Депо.ua*. 01.10.2019. URL: <https://www.depo.ua/ukr/politics/chorna-mitka-vid-kolomoyskogo-koli-goncharuk-pide-slidom-za-danilyukom-201910011037958> (дата звернення: 21.12.2020).

- Шульц Э. Э. Технологии бунта. (Технологии управления радикальными формами социально-го протеста в политическом контексте). М.: Подольская фабрика, 2014. 512 с.
- Claassen C. In the Mood for Democracy? Democratic Support as Thermostatic Opinion. *American Political Science Review*. 2020. No. 114(1). P. 36–53. URL: <https://doi.org/10.1017/S0003055419000558> (дата звернення: 21.12.2020).
- DeSilver Dr. Despite global concerns about democracy, more than half of countries are democratic. *Pew Research Center*. May 2019. URL: <https://www.pewresearch.org/fact-tank/2019/05/14/more-than-half-of-countries-are-democratic/> (дата звернення: 21.12.2020).
- Lipset S. M., Seong K. R., Torres J. C. A Comparative Analysis of the Social Requisites of Democracy. *International Social Science Journal*. 1993. No. 136. P. 155–175.
- Svolik M. W. Polarization versus Democracy. *Journal of Democracy*. July 2019. No. 3. P. 20–32. URL: <https://www.journalofdemocracy.org/articles/polarization-versus-democracy/> (дата звернення: 21.12.2020).

References

- Akhremenko, A. S., Gorelskiy, I. E., Melville, & A. Yu. (2019). Kak i zachem izmerjat' i sravnivat' gosudarstvennuju sostojatel'nost' raznyh stran mira? Opyt jempiricheskogo issledovanija. (How and Why Should We Measure and Compare State Capacity of Different Countries? Theoretical and Methodological Foundations). *Polis. Political Studies*, 2, 49–68. Retrieved from <https://doi.org/10.17976/jpps/2019.03.04> [in Russian].
- Bartenev, V. I. (2017). Ot «nesostojavshihhsja gosudarstv» k «neustojchivym sostojanijam»: logika ponjatijnoj jekvilibristiky. (From 'Failed States' to 'States of Fragility' Logic of Conceptual Acrobatics). *Polis. Political Studies*, 2, 26–41. Retrieved from <https://doi.org/10.17976/jpps/2017.02.03> [in Russian].
- Gel'man, V. (2015). *Modernizacija, instituty i «porochnyj krug» postsovetskogo neopatrimonializma. (The Vicious Circle of Post-Soviet Neopatrimonialism)*. SPb.: EUSP Press [in Russian].
- Zelens'kyj rozpoviv pro «igry» Goncharuka i jogo «pioner-tabir» u Kabmini. (Zelensky spoke about Goncharuk's «games» and his «pioneer camp» in the Cabinet). (2020, May 11). *Ukrainian Pravda*. Retrieved from <https://www.pravda.com.ua/news/2020/06/11/7255267/> [in Ukrainian].
- Zvit pro dijəl'nist' BRDO — 2019. (BRDO Activity Report — 2019). (2019, December 20). Slide-share. Retrieved from <https://www.slideshare.net/BRDO/brdo-2019-208214540> [in Ukrainian].
- Zolotarev, V. (2016, March 25). Stacionarnyj bandit, kochevoj bandit i lozhnaja al'ternativa. (Stationary bandit, nomadic bandit, and false alternative). *Contracts*. Retrieved from <http://kontrakty.ua/article/93728> [in Russian].
- Karl, T. L., Schmitter, Ph. (2004). Demokratizacija: koncepty, postulaty, gipotezy. (Razmyshlenija po povodu primenimosti tranzitologicheskoy paradigmy pri izuchenii postkommunisticheskikh transformacij). (Concepts, Assumptions, and Hypotheses about Democratization (Reflections on Applicability of the Transitological Paradigm for the Study of Post-Communist Transformations)). *Polis. Political Studies*, 4, 6–27. Retrieved from <https://doi.org/10.17976/jpps/2004.04.02> [in Russian].
- Karozers, T. (2003). Konec paradigmy tranzita. (The End of the Transition Paradigm). *Political Science*, 2, 61–62. Retrieved from <https://cyberleninka.ru/article/n/konets-paradigmy-tranzita> [in Russian].
- Leshchenko, S. (2016, April 31). Novyj den' — nove dnyshhe! (A new day is a new bottom!). Facebook. Retrieved from <https://www.facebook.com/leshchenko.ukraine/posts/1027881663949168> [in Ukrainian].
- Linz, J. J., & Stepan, A. P. (1997). «Gosudarstvennost'», nacionalizm i demokratizacija. («Statehood», nationalism and democratization). *Polis*, 5, 9–30. Retrieved from <http://www.civisbook.ru/files/File/1997-5-2-Linz,Stepan.pdf>
- Makarenko, B. I., & Melville, A. Yu. (2013). Kak i pochemu «zavisajut» demokraticheskie tranzity? (How and Why Do Democratic Transits «Hang»? Post-communist lessons). In: A. M. Migrantyan, A. Pshevorsky (Ed.), *Postkommunisticheskie uroki, Demokratija v rossijskom zerkale (Democracy in the Russian mirror)*, 14. (pp. 429–477). М.: MGIMO-University [in Russian].

- Melville, A. Yu. (2013). Zachem «carju gory» horoshie instituty? (Why does the «king of the hill» need good institutions?). *Political Science*, 3, 151–169. Retrieved from <https://cyberleninka.ru/article/n/zachem-tsaryu-gory-horoshie-instituty/viewer> [in Russian].
- Merkel B., & Croissant A. (2002). Formal'nye i neformal'nye instituty v defektnyh demokratiyah. (Formal and Informal Institutions in Defective Democracies). *Polis. Political Studies*, 1, 6–17. Retrieved from <https://doi.org/10.17976/jpps/2002.01.02> [in Russian].
- Matsiyevsky, Yu.V. (2018). V lovushke gibridnosti: politicheskij rezhim v Ukraine posle revoljucii 2014 goda. (Trapped in Hybridity: Ukraine's Regime Transformations after the 2014 Revolution). *Polis. Political Studies*, 1, 96–115. Retrieved from <https://doi.org/10.17976/jpps/2018.01.07> [in Russian].
- Skorokhod, H. (2019, December 27). Ne «tytanik», ale tone: hto zi «slug» nastupnym pokyne monoblok. (Not «Titanic», but sinking: which of the «servants» will leave the next monoblock). Channel 5. «Time: online». Retrieved from <https://www.5.ua/polityka/ne-tytanik-ale-tone-khto-zi-sluh-nastupnym-pokyne-monoblok-anna-skorokhod-u-chas-online-203444.html> [in Ukrainian].
- Olson, M. (2010). Diktatura, demokratija i razvitie. (Dictatorship, Democracy, and Development). *Economic Policy Journal*, 1, 167–184. Retrieved from http://ecpolicy.ru/pdf/EP_1-2010.pdf [in Russian].
- Pastukhov, V. (2015, April 21). Lovushka neototalitarizma. (The trap of neo-totalitarianism). *Polit.ru*. Retrieved from <https://polit.ru/article/2015/03/21/trap/> [in Russian].
- Petriv, O. (2020, September 10). Rik roboty Abromavichusa v Ukroboronpromi: padinnja vyrobnytstva, novi borgy i masovi zvil'nennja. (Abromavicius's year at Ukroboronprom: falling production, new debts, and mass layoffs). *UNN*. Retrieved from <https://www.unn.com.ua/uk/news/1890750-rik-roboti-abromavichusa-v-ukroboronpromi-padinnja-virobnitstva-novi-borgi-i-masovi-zvilnennja> [in Ukrainian].
- Przeworski, A. (1999). *Demokratija i rynek. Politicheskie i jekonomicheskie reformy v Vostochnoj Evrope i Latinskoj Amerike. (Democracy and Market: Political and Economic Reforms in Eastern Europe and Latin America)*. M.: ROSSPEN [in Russian].
- Rassokhin, A. (2019, August 30). Vlast' v Ukraine otdali v ruki molodyh. Kto vozglavil parlament i voshel v novoe pravitel'stvo strany. (Power in Ukraine was handed over to the young. Who headed the parliament and entered the new government of the country). *Kommersant FM*. Retrieved from <https://www.kommersant.ru/doc/4075352> [in Russian].
- Rishennja KSU shhodo elektronnoho deklaruvannja rujnuje antykorupcijnu reformu — zajava NABU. (The CCU's decision on electronic declaration destroys anti-corruption reform — NABU said.) (2020, October 28). *Portal NABU*. Retrieved from <https://nabu.gov.ua/novyny/rishennja-ksu-shhodo-elektronnoho-deklaruvannja-ruynuye-antikorupcijnu-reformu-zajava-nabu> [in Ukrainian].
- Tilly, C. (2007). *Demokratija. (Democracy)*. M.: Institute of Public Design [in Russian].
- Huntington, S. (2003). *Tret'ja volna. Demokratyzacija v konce dvadcatogo veka. (The Third Wave: Democratization in the Late Twentieth Century)*. M.: ROSSPEN [in Russian].
- Khyliuk, D. (2020, October 27). KSU skasuvav kryminal'nu vidpovidal'nist' za nedostovirne deklaruvannja. (Constitutional court cancels criminal liability for inaccurate declaration of income). *UNIAN*. Retrieved from <https://www.unian.ua/society/sud-skasuvav-kryminalnu-vidpovidalnist-za-nedostovirne-e-deklaruvannja-novini-ukrajini-11197295.html> [in Ukrainian].
- «Chorna mitka» vid Kolomojs'kogo: Koly Goncharuk pide slidom za Danyljukom. («Black Label» by Kolomoisky: When Goncharuk will follow Danyliuk). (2019, October 1). *Depo.ua*. Retrieved from <https://www.depo.ua/ukr/politics/chorna-mitka-vid-kolomoyskogo-koli-goncharuk-pide-slidom-za-danylyukom-201910011037958> [in Ukrainian].
- Schultz, E. (2014). *Tehnologii bunta. (Tehnologii upravlenija radikal'nymi formami social'nogo protesta v politicheskom kontekste) (Riot technologies. (Technologies for managing radical forms of social protest in a political context))*. M.: Podolsk offset printing factory [in Russian].
- Claassen, C. (2020). In the Mood for Democracy? Democratic Support as Thermostatic Opinion. *American Political Science Review*, 114(1), 36–53. Retrieved from <https://doi.org/10.1017/S0003055419000558>
- DeSilver, Dr. (2019, May). Despite global concerns about democracy, more than half of countries are democratic. *Pew Research Center*. Retrieved from <https://www.pewresearch.org/fact-tank/2019/05/14/more-than-half-of-countries-are-democratic/>

- Lipset, S. M., Seong, K. R., & Torres, J. C. (1993). A Comparative Analysis of the Social Requirements of Democracy. *International Social Science Journal*, 136, 155–175.
- Svolik, Milan W. (2019). Polarization versus Democracy. *Journal of Democracy*, 3, 20–32. Retrieved from <https://www.journalofdemocracy.org/articles/polarization-versus-democracy/>

Стаття надійшла до редакції 24.04.2021

Назаренко С. И.

кафедра політології ОНУ імені І. І. Мечникова
Французький бул., 24/26, Одеса, 65058, Україна

ИНГИБИТОРЫ ПРОТИВ ИННОВАТОРОВ: ЭФФЕКТ ЗАПАЗДЫВАНИЯ ТРАНЗИТНЫХ ПРЕОБРАЗОВАНИЙ

Резюме

Статья посвящена рассмотрению комплексного вопроса причин «запаздывания» политического транзита в постсоветских странах в целом и в Украине в частности. Основной авторской гипотезой выступает предположение о том, что именно деятельность разномотивированных субъектов (ингибиторов и инноваторов) в сочетании с фундаментальными особенностями культурного бэкграунда конкретной страны определяют темпы, общую траекторию и промежуточные результаты процесса демократизации. Особое внимание уделяется дискуссии вокруг вопроса о том, является ли транзит единственной эволюционной траекторией или может быть интерпретирован как ряд альтернативных направлений продвижения к стандартам демократического управления. Объектом исследования выступают особенности социально-политической трансформации стран постсоветского пространства. В свою очередь, предметом статьи служит уникальное в национальных условиях соотношение социально-политической активности инноваторов и ингибиторов, которое непосредственно влияет на содержание и результаты демократического транзита. Комплексный характер центральной проблемы исследования предполагает использование соответствующей методологии, центральное место в которой занимают: системный подход, компаративный и структурно-функциональный методы, институциональный анализ. С точки зрения автора, именно такой арсенал методов и исследовательских процедур помогает выяснить природу негативных результатов социально-политической трансформации транзитного процесса в таких странах постсоветского пространства как Украина. Анализ характерных особенностей социально-политической трансформации в Украине свидетельствует о том, что элита мотивирована на консервацию политических неформальных практик и откладывание изменений любым путем, а имитационные реформы выступают в роли легитимизатора элиты в глазах западных инвесторов, создавая её представителям положительное реноме прогрессивных реформаторов. Миграция реформаторов из состояния инноваторов в состояние ингибиторов обусловлена их стремлением стать элитой с целью извлечения с помощью властных полномочий экономической ренты. Обосновывается мысль о том, что выход из порочного круга квазизамещения элиты связан с кропотливой работой настоящих сторонников реформ по диагностике уязвимых элементов национальной траектории демократизации и воспитанию новых поколений — носителей инновационных типов мышления и сторонников ценностей и процедур народовластия.

Ключевые слова: «эффект запаздывания», трансформация, транзит, неформальные институты, демократизация.

Nazarenko S. I.

Department of Political Science Odessa I. I. Mechnikov National University,
French blv., 24/26, Odessa, 65058, Ukraine

INHIBITORS AGAINST INNOVATORS: THE EFFECT OF DELAYED TRANSIT TRANSFORMATIONS

Summary

The article is devoted to the consideration of the complex issue of the reasons for the «delay» of political transit in the post-Soviet countries in general and in Ukraine in particular. The main author's hypothesis is the assumption that it is the activities of differently motivated subjects (inhibitors and innovators) in combination with the fundamental features of the cultural background of a particular country that determine the pace, overall trajectory, and intermediate results of the democratization process. Particular attention is paid to the discussion around the question of whether transit is the only evolutionary trajectory or can be interpreted as a number of alternative directions of progress towards the standards of democratic governance.

The object of this article is the features of the socio-political transformation of the post-Soviet countries.

In turn, the subject of the article arises a ratio of the socio-political activity of innovators and inhibitors that is unique in national conditions, which directly affects the content and results of the democratic transition.

The complex nature of the central research problem presupposes the use of an appropriate methodology, the central place which is occupied by: a systemic approach, comparative and structural-functional methods, institutional analysis. From the author's point of view, it is this arsenal of methods and research procedures that helps to clarify the nature of the negative results of the socio-political transformation of the transit process in such post-Soviet countries as Ukraine.

An analysis of the characteristic features of socio-political transformation in Ukraine indicates that the elite is motivated to conserve political informal practices and postpone changes in any way, and imitation reforms act as a legitimizer of the elite in the eyes of Western investors, creating a positive reputation for progressive reformers for its representatives.

The migration of reformers from the state of innovators to the state of inhibitors is due to their desire to become an elite in order to extract economic rent with the help of power. The idea is substantiated that the way out of the vicious circle of quasi-substitution of the elite is associated with the painstaking work of the real supporters of reforms to diagnose the vulnerable elements of the national trajectory of democratization and education of new generations — carriers of innovative types of thinking and supporters of values and procedures of democracy.

Key words: «lag effect», transformation, transit, informal institutions, democratization.